

Prof. dr Stefan V. Milojević¹

Prof. dr Snežana P. Knežević²

Doc. dr Vladimir Šebek³

IDENTIFIKACIJA I SPREČAVANJE PREVARNOG FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

PREGLEDNI RAD

Apstrakt

Efikasno otkrivanje prevarnog (lažnog) finansijskog izveštavanja zahteva integrativni konceptualni okvir. Ovaj rad predstavlja opšti okvir za proučavanje faktora povezanih s uzrocima nastanka prevarnog finansijskog izveštavanja. Cilj je da se izoštri naše razmišljanje o sprovođenju istraživanja modaliteta za definisanje okvira za efikasno upravljanje rizikom od nastanka prevarnog finansijskog izveštavanja i da pomogne naučnicima, profesionalnim računovođama, regulatorima i kreatorima politike da bolje razumeju pokretače prevarnog finansijskog izveštavanja i kontekst u kome ono nastaje. Razmatramo karakteristike kompanija koje se bave prevarnim finansijskim izveštavanjem, kako su identifikovane u literaturi i u istraživanjima povezanim s „trouglom prevare“ i etičkim aspektima. Takođe, bavimo se uticajem profesionalne i zakonske regulative na oblast efikasnog upravljanja rizikom od nastanka prevara. Na kraju, sažimamo prethodna saznanja i iznosimo zaključke i sugestije za oblasti u kojima je potrebno dalje istraživanje.

Cljučne reči: *prevarno finansijsko izveštavanje, profesionalna regulativa, etika, pravni okvir*

JEL klasifikacija: G22, M41, K20

---

¹ Vanredni profesor, Univerzitet Edukons – Fakultet poslovne ekonomije, Vojvode Putnika 87, 21208 Sremska Kamenica, Srbija, stefan.milojevic@educons.edu.rs

² Redovni profesor, Univerzitet u Beogradu – Fakultet organizacionih nauka, Jove Ilića 154, 11000 Beograd, Srbija, snezana.knezevic@fon.bg.ac.rs

³ Docent, Univerzitet u Kragujevcu – Pravni fakultet, Jovana Cvijića 1; načelnik, Policijska uprava Kragujevac, 34000 Kragujevac, Srbija, vsebek@jura.kg.ac.rs

Rad je primljen: 31.01.2024.

Rad je prihvaćen: 01.03.2024.

I. Uvod

Učestalost prevare, korupcije i mita nije novost u poslovnom svetu, ali su te radnje postale kompleksnije s pojavom sofisticiranije tehnike. Javljaju se u svakoj vrsti preduzeća, nevezano za vrstu delatnosti kojom se preduzeće bavi, pravnu formu organizovanja, veličinu itd., iako njihov nivo može da varira od jednog do drugog preduzeća.⁴ Prevara je i dalje sveprisutna briga računovođa, revizora i stručnjaka za borbu protiv prevara, tako da ova problematika zaslužuje posebnu pažnju akademskih krugova, ali i praktičara. Kako je na međunarodnom nivou rasla svest o šteti koju izazivaju finansijske prevare, paralelno s tim intenzivirani su naponi da se ona suzbije i na adekvatan način kontroliše.

Prema *Websterovom rečniku*,⁵ reč prevara se načelno definiše kao „čin obmanjivanja ili lažnog predstavljanja“. Dalje, prevara se može sagledati kao veština kojom se povređuje pravo ili interes drugog; lukavstvo usmereno sticanju neke neprikladne prednosti; pokušaj sticanja ili sticanje prednosti nad drugim nemoralnim sredstvima, pogotovo obmanom u ugovorima, ili pogodnom i prodajom, ili pak iznošenjem neistine, ili prikrićivanjem istine. Kriminolozi se slažu da tri osnovna elementa pokreću prevaru. Prema konceptualnoj teoriji koju je izneo Kresi 1950-ih,⁶ tri ključna elementa u pojavama prevare su: prilika, pritisak i racionalizacija. Današnji izvršioc i prevara često opravdavaju (racionalizuju) te postupke na različite načine.

Savremeni organizovani finansijski kriminal obuhvata različite aktivnosti ukazujući na njihovu stalnu evoluciju, čime se naglašava potreba za sveobuhvatnim strategijama njihove prevencije i otkrivanja. Uključuju krađu od strane zaposlenih, prevare na platnom spisku, lažne sisteme naplate, krađu od strane menadžmenta, korporativne prevare, prevare u osiguranju, pronevere, mito, bankrot, bezbednosne prevare. U tom spektru, računovodstvena prevara se izdvaja kao najteži oblik manipulacije finansijskim izveštajima. Prevara je ozbiljna briga koja može imati razorne posledice. Prevara je globalni problem koji često izaziva pitanje, „Zašto revizori nisu otkrili prevaru?“, nakon što su se dogodile katastrofalne korporativne prevare. Različiti oblici prevare mogu proizlaziti i iz unutrašnjosti kompanije i izvan njenih zidova, a karakteristike prevare često čine da bude nepredvidiva. Za određene osobe, prevara postaje čak i profesija.

Računovodstveni informacioni sistem je ključna informaciona platforma za poslovne organizacije i stoga je bitno da finansijske informacije koje on generiše budu validne.⁷ Da bi se razumeo pojam prevare u finansijskim izveštajima, treba

---

⁴ Abdoulaye N'Guilla Sow, Rohaida Basiruddin, Siti Zaleha, Abdul Rasid, Maizaitulaidawati Md Husin, „Understanding fraud in Malaysian SMEs“, *Journal of Financial Crime*, 25/2018, str. 870–881.

⁵ *Webster's Dictionary*, 1828, <https://webstersdictionary1828.com/Dictionary/fraud>, pristupljeno 5. 1. 2024.

⁶ Donald Cresse, *Other People's Money*, Montclair, NJ, Patterson Smith, 1953.

⁷ Milena Ilić, Svetlana Anđelić, „The role of computerized accounting information system in detecting accounting errors and accounting fraud“, *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 8/2017, str. 17–30.

biti svestan šta se smatra prevarom i gde se ona u finansijskim izveštajima uklapa u samu definiciju prevare. Ne postoji, međutim, jedinstvena definicija prevare u finansijskim izveštajima. Stručna tela kao npr. Institut internih revizora (Institute of Internal Auditors – IIA) i Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE) imaju svoje definicije.⁸ Međutim, ono što se ističe kao jedinstveno mišljenje jeste da je menadžment uključen u proces prevarnog finansijskog izveštavanja, da je prevara uvek namerna i da nanosi štetu zainteresovanim stranama. Pored toga, finansijska prevara u izveštajima potkopava celokupno finansijsko izveštavanje.

Korporativne računovodstvene prevare obično uključuju kreativne, složene metode koje za cilj imaju precenjivanje prihoda, potcenjivanje troškova, precenjivanje korporativne imovine i/ili nedovoljno prijavljivanje postojećih obaveza. Ilustracije radi, kreativne računovodstvene prakse koje predstavljaju prevaru podležu istragama koje obično pokreće državni nadzor: Američka komisija za hartije od vrednosti (U.S. Securities and Exchange Commission – SEC), Odbor za nadzor računovodstva javnih kompanija (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB, i Ministarstvo pravde (Department of Justice – DOJ).⁹

Rad je organizovan na sledeći način. Nakon uvodnog dela, bavi se razmatranjem odgovornosti različitih grupa (računovođa, revizora i menadžmenta) kada je u pitanju nastanak prevarnog finansijskog izveštavanja. Treće poglavlje obrađuje značaj etike u prevenciji prevara. Profesionalna regulativa i zakonski okvir predmet su razmatranja u četvrtom poglavlju. U petom poglavlju se sagledava uloga računovodstvenog forenzičara u krivičnom pravosuđu i građanskim parnicama. Šesto poglavlje daje kratak osvrt na prevare u osiguranju. Nakon toga slede zaključna razmatranja i daju se odgovarajuće preporuke.

II. Odgovornost računovođa, revizora i menadžmenta za prevarno finansijsko izveštavanje

Nedostatak adekvatnog nadzora i sprovođenje finansijskog izveštavanja može znatno usporiti otkrivanje prevara, ozbiljno narušavajući poverenje investitora u tržišta kapitala i njihovu funkciju nadzora. S druge strane, efikasan nadzor nad revizorskim procesima može umanjiti podsticaje i prilike za računovodstvene prevare¹⁰.

Na osnovu objavljene PWC ankete (PricewaterhouseCoopers) koja se odnosi na globalni ekonomski kriminal i prevare, dobijeni rezultati pokazuju da je prosečna

---

⁸ Van Wyk, *Fraud risk assessment: a conceptual framework for internal auditors to detect financial statement fraud*, USA, Institute of Research Engineers and Doctors, 2015.

⁹ Ibrahim Badawi, „Motives and consequences of fraudulent financial reporting“, in 17th annual convention of the Global Awareness Society International, 2008, May, str. 110–123.

¹⁰ Domenico Campa, Alberto Quagli, Paola Ramassa, „The roles and interplay of enforcers and auditors in the context of accounting fraud: a review of the accounting literature“, *Journal of Accounting Literature*, 2023.

kompanija doživela šest incidenata prevare u poslednja 24 meseca.¹¹ Važna činjenica je i to da je ovo drugi na listi najvećih prijavljenih nivoa incidenata u poslednjih 20 godina, što zaista zvuči alarmantno. Ta tendencija uglavnom proizlazi iz dinamičnosti poslovnih modela, promenljivih radnih stilova i stalnih promena u tehnologiji. Lica koja se bave prevarama sve više koriste direktnije metode, kako bi nepravedno izvukli korist od klijenata kompanije, što dovodi do finansijskih i reputacionih gubitaka za organizacije u različitim delatnostima. Većinu prevara i dalje otkrivaju spoljni izvori kao npr. policija, anonimni dojavljivači i kupci. Drugi su otkriveni samo slučajno. To postavlja pitanja o metodi koje revizori primenjuju da traže i istraže prevare, i kako da se nose s hiljadama, čak i milionima transakcija, i izaberu nekoliko onih koje mogu biti lažne.¹²

Federalni istražni biro (Federal Bureau of Investigation – FBI) tražio je proširenu saradnju s ovlašćenim javnim računovođama (Certified Public Accountant – CPA) u borbi protiv korporativnih prevara. FBI je uverenja da uloge, nezavisnost i integritet CPA profesionalaca na jedinstven način odgovaraju partnerstvu. Drugim rečima, oni CPA vide kao treću strana eksperata ove obaveštajne službe koja ima nadležnost nad preko 2.000 kategorija federalnih zločina. Saradnja se realizuje u nekoliko segmenata: (1) rešavanje obima problema, (2) identifikovanje zajedničkih računovodstvenih šema i (3) delotvorni rad pod uticajem SOX 2002 i srodnih pravila i propisa.¹³

Pregledanje finansijskih izveštaja zahteva od računovođe da se raspita kod menadžmenta koji je odgovoran za finansijska i računovodstvena pitanja, kao i od drugih u okviru entiteta, prema potrebi, o postojanju bilo kakve stvarne prevare, sumnje ili navodne prevare. Kada postoje indicije da je došlo do prevare ili da je mogla da se dogodi – čije efekte treba uzeti u obzir prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja, od računovođe se traži da to saopšti što je pre moguće odgovarajućem nivou višeg menadžmenta, po mogućnosti na nivou iznad onih koji su umešani u sumnju na prevaru ili onih koji su zaduženi za upravljanje.

Računovođa treba da prema potrebi zatraži od menadžmenta, pored ostalog, i procenu efekata, ako ih ima, na finansijske izveštaje, i da razmotri efekte, ako postoje. Pored toga, važne su procene menadžmenta za računovođe o efektima prevare na zaključak o finansijskim izveštajima i o izveštaju računovođe, kao i da se utvrdi da li računovođe imaju šire komunikacijske odgovornosti sa bilo kojom stranom izvan subjekta. Budući da potencijalni sukobi sa etičkim i pravnim obavezama računovođe

---

¹¹ PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022: Protecting the perimeter: A new frontier of platform fraud, <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html>, pristupljeno 11. 12. 2023.

¹² Md. Abdul Baten, „Conceptual study of fraud and the accounting system“, *International Journal of Multidisciplinary Education and Research*, 6/2018, str. 1–5.

¹³ Norazida Mohamed, Moorison Handley-Schachelor, „Financial statement fraud risk mechanisms and strategies: the case studies of Malaysian commercial companies“, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 145/2014, str. 321–329.

u vezi s poverljivošću mogu biti složeni, računovođa se može konsultovati s pravnim savetnikom pre nego što započne bilo kakve razgovore sa stranama izvan subjekta. Ako prevara rezultira materijalno značajnim pogrešnim prikazivanjem u finansijskim izveštajima ili uključuje menadžment na višem nivou, od računovođe se traži da to saopšti direktno onima koji su zaduženi za upravljanje.¹⁴

Prevarno finansijsko izveštavanje donosi značajne negativne posledice po kompanije, a neke od njih su smanjenje vrednosti akcija i smanjenje poverenja investitora u kompaniju. Sve izraženija potreba za zaštitom kapitala na tržištima i većem uticaju računovodstvene struke u efikasnom upravljanju rizikom od nastanka prevara potencira važnost jačanja kapaciteta forenzičkog računovodstva kroz obrazovni sistem, s jedne strane, i jačanja veština računovodstvenih forenzičara, s druge strane.

Dostavljanje finansijskih izveštaja uređeno je odredbama čl. 44 do 46 Zakona o računovodstvu. Nezavisno od toga koje lice je potpisalo finansijski izveštaj i drugu računovodstvenu dokumentaciju, „za istinito i pošteno prikazivanje finansijskog položaja i uspešnosti poslovanja pravnog lica, propisana je kolektivna odgovornost, tj. odgovorni su zakonski zastupnik, organ upravljanja i nadzorni organ pravnog lica u skladu sa zakonom, odnosno preduzetnik, kao i odgovorno lice iz člana 14 Zakona“.¹⁵

Uprkos sukobu interesa između menadžera i vlasnika, u osnovi mehanizma korporativnog upravljanja leži intencija da se zaštite sve zainteresovane strane. Neusklađenost interesa između vlasnika preduzeća i menadžera postavlja scenu za manipulaciju profitom, tako da će menadžeri verovatno upravljati profitom u svoju korist. Menadžeri mogu da manipulišu finansijskim izveštajima kako bi postigli specifičan računovodstveni cilj¹⁶ ili radi poboljšanja finansijskog izgleda kompanije.¹⁷ Pored toga, bitno je istaći da menadžeri mogu izvršiti malverzacije u finansijskom izveštavanju tako što će zaobići uspostavljene kontrolne procedure, unosom neovlašćenih ili neprikladnih podataka u poslovne knjige, ili vršeći modifikacije nakon zatvaranja perioda (na primer, reklasifikovanje). Neki oblici ponašanja menadžmenta u finansijskom izveštavanju mogu se smatrati neetičkim, ali ne nužno i lažnim (nezakonitim).¹⁸ Stoga, bitno je pažljivo sagledati i oceniti ponašanje menadžmenta u upravljanju zaradom i potencijalnom u vršenju prevare.

---

¹⁴ Dave Arman, „A refresher on fraud and the responsibility for its detection“, *Journal of Accountancy*, 2023, September 14, AICPA & CIMA, str. 1.

¹⁵ Redovni godišnji finansijski izveštaj, <https://www.paragraf.rs/baza-znanja/knjigovodstvo/redovni-godisnji-finansijski-izvestaj-2021-apr.html>, pristupljeno 24. 1. 2024.

¹⁶ Michael Ettredge, Susan Scholz, Kevin Smith, Lili Sun, „How do restatements begin? Evidence of earnings management preceding restated financial reports“, *Journal of Business Finance & Accounting*, 37/2010, str. 332–355.

¹⁷ Michael Fung, „Cumulative prospect theory and managerial incentives for fraudulent financial reporting“, *Contemporary Accounting Research*, 32/2015, pp. 55–75.

¹⁸ Lawrence Kalbers, „Fraudulent financial reporting, corporate governance and ethics: 1987-2007“, *Review of Accounting and Finance*, 8/2009, str. 195.

Jednom identifikovani, rizici od prevare moraju se kontinuirano ocenjivati kako bi se razumeo njihov značaj, kao i da bi se razmatrala efikasnost rizika od prevare. Revizija je važna za donošenje ekonomskih odluka.¹⁹ Važnu ulogu u efikasnom upravljanju rizicima od nastanka prevara ima dobro pozicionirana i efikasna interna revizija, koja predstavlja važan deo strukture korporativnog upravljanja u okviru jedne organizacije. Ona može pomoći menadžerima u postupku preuzimanja odgovornosti.²⁰

Još 1997. godine, AICPA je objavila standard SAS No. 82: „Razmatranje prevare u reviziji finansijskih izveštaja“ („Consideration of fraud in a financial statement audit“), koji pravi razliku između grešaka i prevare i zahteva od revizora da planiraju i izvrše reviziju radi sticanja razumnog uverenja o tome da li su finansijski izveštaji oslobođeni materijalne pogrešne izjave, bilo da su uzrokovane greškom ili prevarom. Takođe je dao smernice o tome kako revizor treba ovo da realizuje.²¹ Potrebno je da se pažljivo posmatraju oblasti i kategorije povećanog rizika od prevare, i predviđen je način kako da revizori komuniciraju o prevari s menadžmentom, komitetom za reviziju i druge stavke.

III. Etički aspekti i prevarne radnje

O etici se može govoriti u kontekstu različitih profesija.²² Poznato je da se računovođe u svojoj praksi susreću s raznim dilemama. Važnost etike u računovodstvu uveliko je porasla nakon velikih korporativnih skandala koji su ozbiljno poljuljali poverenje u računovodstvenu profesiju. U računovodstvenoj delatnosti, etika se odnosi na skup moralnih principa i pravila ponašanja koje računovođe primenjuju u svojoj praksi. Ti principi obuhvataju ideale poštenja, pravičnosti, objektivnosti i *accountability* u pružanju finansijskih usluga i informacija. Oni igraju ključnu ulogu u usmeravanju računovođa u realizaciji njihovih svakodnevnih aktivnosti, oblikujući njihove profesionalne odluke i postupke.

Etika u računovodstvu može se sagledati kao skup smernica koje su uspostavila različita računovodstvena tela kako bi sprečila zloupotrebu finansijskih informacija. Te smernice obuhvataju poverljivost, integritet i profesionalnu kompetenciju. Poverljivost zahteva da računovođe ne otkrivaju finansijske informacije trećim licima. Integritet podrazumeva da računovođe budu iskrene u svojim finansijskim poslovima, dok profesionalna kompetencija zahteva od njih da budu obrazovani iiskusni.

---

¹⁹ Marko Milašinić, Snežana Knežević, Aleksandra Mitrović, „The significance of audit and audit opinions in the contemporary environment“, *Revizor*, 97-98/2022, str. 21-31.

²⁰ Miloš Milošević, Marija Stojilković, Jelena Raičević, Stefan Milojević, „Obrazovanje i obuka u oblasti strateškog finansijskog menadžmenta i kontrole: u kom pravcu bi trebalo da idemo?“, *Revizor*, 102-103/2023, str. 25-36.

²¹ Michael Ramos, Anita Lyons, „Considering fraud in a financial statement audit: practical guidance for applying SAS no. 82“, *Guides, Handbooks and Manuals* (33), University of Mississippi, 1997.

²² Aleksandra Mitrović, Snežana Knežević, Marko Milašinić, „The importance of ethics in the auditing profession in contemporary business“, *Revizor*, 97-98/2022, str. 73-79.

Etika je od suštinskog značaja u računovodstvu zato što pruža smernice o tome kako postupati s informacijama i koji tip informacija je neophodan. Ona takođe utvrđuje osnovne vrednosti i principe koje računovođe i revizori treba da poštuju. Na kraju, etika predviđa sankcije za prestupnike, što služi kao sredstvo za rešavanje neetičkog ponašanja. Dalje, ako idemo u detalje, značaj etike u računovodstvu izuzetno je velik iz više razloga. Prvo, ona gradi poverenje i kredibilitet među zainteresovanim stranama, kao što su investitori, kreditori i kupci, koji se oslanjaju na poštene prakse za tačno i objektivno finansijsko izveštavanje. Na primer, kada računovođe slede principe poštenja i objektivnosti, osiguravaju da finansijski izveštaji odražavaju pravo finansijsko stanje preduzeća.

Pored toga, etičko ponašanje štiti preduzeća od pravnih posledica. Računovođe koji poštuju principe poverljivosti štite osetljive finansijske informacije od neovlašćenog otkrivanja. Međutim, ignorisanje tih etičkih normi može imati katastrofalne posledice. Na primer, skandal koji je zadesio kompaniju „Enron“ 2001. godine ilustruje kako neetičke računovodstvene prakse mogu dovesti do ozbiljnih problema. Manipulacija finansijskim podacima i obmanjujući revizorski izveštaji stvorili su lažnu sliku profitabilnosti, što je na kraju dovelo do bankrota „Enrona“ i izazvalo ozbiljne gubitke za akcionare.

Literatura je prepoznala vrste organizacionih faktora koji su povezani sa odsustvom prevare. Neki od njih jesu: delotvornost odbora za reviziju, efikasnost interne revizije, etičke politike i ton top menadžment tima.²³ Načelno govoreći, etika se odnosi na principe ponašanja koje pojedinci koriste u donošenju izbora i usmeravanje njihovog ponašanja u situacijama (okolnostima) koje uključuju koncepte ispravnog i pogrešnog, i kao takva disciplina, neodvojiva je od pitanja efikasnog upravljanja rizikom od nastanka prevarnih radnji.

Etika se može posmatrati ovako: „dogovoreni standardi o tome šta je poželjno i nepoželjno i ispravno i pogrešno ponašanje osobe, grupe ili entiteta.“²⁴ Iako se etici posvećuje dosta pažnje u javnom diskursu, živimo u vremenu u kojem je neetičko ponašanje ne samo više prihvaćeno, već je i blizu da postane norma. Oni koji imaju moć da donose odluke o investiranju novca drugih ljudi (tj. korporativni menadžeri i investicioni savetnici) mogu manipulirati investitorima kako bi ostvarili finansijsku dobit.

Prevarne aktivnosti se moraju izbegavati zbog uticaja na performanse kompanije. Dakle, način za rešavanje tog pitanja je nadzor nad onima koji su zaduženi za upravljanje, promovisanjem kulture poštovanja i etičke politike koja bi mogla da motiviše pojedince da ne počine prevaru zbog mogućnosti da ih regulatori

---

²³ Philip Law, „Corporate governance and no fraud occurrence in organizations: Hong Kong evidence“, *Journal of Business and Industrial Marketing*, 6/2011, str. 501-518.

²⁴ Robert Cressy, Douglas Cumming, Christine Mallin, „Entrepreneurship, governance and ethics“, *Entrepreneurship, Governance and Ethics*, 2/2010, str. 117-120.

otkriju i kazne.²⁵ Na primer, poštenje i integritet u izveštavanju o profitu mogu biti poražavajući za menadžere kada se ne ispune očekivanja. „Štimovanje knjiga“ (engl. „Cooking the books“) – koliko god bilo neetično, poboljšava krajnji rezultat (uspešnost firme), barem kratkoročno.²⁶ Postavlja se pitanje da li će ugrožene firme u teškim vremenima vrednovati opstanak ili etiku? Takođe, važno pitanje je i kakva je uloga korporativnog upravljanja u poštovanju etičkih vrednosti? U tom kontekstu, korporativno upravljanje se može posmatrati preko etičkih vrednosti i pretpostavke koje su u osnovi određenog režima ili kodeksa korporativnog upravljanja, tzv. „etika upravljanja“, i preko načina na koji se od korporacija očekuje ili zahteva da upravljaju sopstvenim etičkim učinkom, tzv. „upravljanje etikom“.²⁷

Ističemo da je u okolnostima kada se razvija korporativna kultura naročito važno postaviti etičku osnovu.²⁸ Najzad, poštovanje poslovne etike savremenih organizacija utiče na kreiranje njihovog poslovnog imidža.²⁹ Rezultati istraživanja Čerdić i Knežević³⁰ pokazuju da kontinuirana obuka zaposlenih u vezi s adekvatnom primenom etičkog kodeksa dovodi do smanjenja mogućnosti nastanka finansijskih prevara u kompanijama. Nalazi Mayhew & Murphy³¹ sugerišu da etičko obrazovanje ne dovodi nužno do internalizovanih etičkih vrednosti, ali može uticati na etičko ponašanje.

IV. Profesionalna regulativa i zakonski okvir: dokle se stiglo?

Regulatorno okruženje u kojem računovođe posluju prilično je složeno. Pred današnjim računovođama nalaze se mnogi izazovi u dinamičnom okruženju. Oblast forenzičkog računovodstva podiže tu složenost na viši nivo, jer su praktičari u ovoj oblasti usmereni na širok spektar oblasti prevara, komercijalnih sporova i analitike.³²

---

²⁵ Hafiza Aishah Hashim, Zalailah Salleh, Izzati Shuhaimi, Nurul Ain Najwa Ismail, „The risk of financial fraud: a management perspective“, *Journal of Financial Crime*, 27/2020, str. 1143–1159.

²⁶ April Knill, „The value of country-level perceived ethics to entrepreneurs around the world“, *The European Journal of Finance*, 18/2012, str. 209–237.

²⁷ G. J. Rossouw, „Business ethics and corporate governance: A global survey“, *Business & Society*, 44/2005, str. 32–39.

²⁸ Kimberly Henry, Brittany Dodson, Ethical Education and its Effect on Accounting Fraud, Working Paper, Christopher Newport University, 2009.

²⁹ Milena Sretić, Vuk Mirčetić, Mlađan Maksimović, Dejan Karabašević, „The impact of ethical internal communication on opinion of public menu“, *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 10/2019, str. 43–51.

³⁰ Ivan Mate Čerdić, Goranka Knežević, „Ethical dilemma: A pathway to fraud or not?“, *The European Journal of Applied Economics*, 20/2023, str. 79–92.

³¹ Brian Mayhew, Pamela Murphy, „The impact of ethics education on reporting behavior“, *Journal of Business Ethics*, 86/2009, str. 397–416.

³² Jeanette Van Akkeren, Sherrena Buckby, Julie-Anne Tarr, „Forensic accounting: Professional regulation of a multi-disciplinary field“, *Australian Business Law Review*, 44/2016, str. 204–215.

Korporativno upravljanje je, pored ostalog, ključni deo reformskih procesa u javnim preduzećima.³³ Za korporativno upravljanje koje će obezbediti održivo poslovanje u dugom roku važne su valjane finansijske informacije. Korporativni finansijski skandali su na kraju izazvali nekoliko velikih korporativnih bankrota. Različite korporativne zainteresovane strane (npr. akcionari, poverioci i dobavljači, zaposleni i radnici, konkurenti, kupci, penzioneri, državni poreski organi, između ostalih) pretrpele su nepovoljne finansijske posledice. To je podstaklo inicijativu za promenu zakonske i profesionalne regulative u raznim zemljama.

Osnovni princip revizije naglašava da je verovatnije da će se finansijski propusti, odnosno pogrešna finansijska prikazivanja pojaviti kada su interne kontrole neefikasne (SAS No. 55, AICPA 1988;³⁴ SAS No. 78, AICPA 1997;³⁵ SAS No. 110, AICPA, 2006³⁶). Sarbjens-Okslijev zakon (Sarbanes-Oxley Act) usvojen je kao odgovor na očekivani uticaj veze između interne kontrole i valjanosti finansijskog izveštavanja,³⁷ kao i porasta računovodstvenih grešaka.³⁸ Taj zakon zapravo predstavlja sveobuhvatan napor za unapređenje valjanosti finansijskog izveštavanja u Sjedinjenim Američkim Državama, koji je proizašao iz ozbiljnih korporativnih računovodstvenih prevara (finansijskih skandala) što su se desile tokom kasnih 1990-ih i ranih 2000-ih.

Rasprostranjenost lažnih finansijskih aktivnosti zajedno s nedostatkom standarda u domenu definisanja odgovornosti revizora u pogledu otkrivanja prevara, podstakli su nastanak organizacije Association of Certified Fraud Examiners – ACFE, u čijoj je nadležnosti dodeljivanje CFE licence.³⁹ Iako su regulatori i vlasti izdali niz smernica s ciljem postizanja transparentnosti, sprečavanja prevare i unapređenja valjanosti finansijskih izveštaja, slučajevi prevara u organizacijama i dalje beleže porast. Otprilike 47% organizacija prijavilo je slučajeve prevare u poslednje dve godine, što predstavlja drugi na listi najviših nivoa prevara u protekle dve decenije,

---

³³ Valentina Mirković, Goran Perić, Aleksandar Jokić, „Possibilities for corporate governance in public enterprises in Serbia“, *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 1/2010, str. 23–29.

³⁴ American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), *The Auditor's Considerations of Internal Control Structure in the Financial Statement Audit. Statement on Auditing Standard (SAS) No. 55*, New York, NY, AICPA, 1998.

³⁵ American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), *Consideration of Internal Control in a Financial Statement Audit: An Amendment to Statement on Auditing Standards No. 55. Statement on Auditing Standard (SAS) No. 78*, New York, NY, AICPA, 1997.

³⁶ American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), *Performing Audit Procedures in Response to Assessed Risks and Evaluating the Audit Evidence Obtained. Statement on Auditing Standard (SAS) No. 110*, New York, NY, AICPA, 2006.

³⁷ U.S. House of Representatives, *The Sarbanes-Oxley Act of 2002, Public Law, 107-204 [H. R. 3763]*. Washington, DC: GPO, 2002.

³⁸ Yuping Zhao, Jean Bedard, Rani Hoitash, „SOX 404, auditor effort, and the prevention of financial report misstatements“, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 36/2017, str. 151–177.

³⁹ Zabihollah Rezaee, James Burton, „Forensic accounting education: insights from academicians and certified fraud examiner practitioners“, *Managerial Auditing Journal*, 12/1997, str. 479-489.

uprkos primeni zakona i propisa.⁴⁰ Mala preduzeća su rangirana na najvišem mestu po učestalosti prevara iz ACFE-ovog izveštaja u zemlji od 2002. do 2022. sa kombinovanim prosecima koji pokazuju da je učestalost prevara u malim preduzećima na 28% u poređenju sa većim organizacijama na 22–26%.⁴¹

Jedno od važnih pitanja u efikasnom upravljanju rizikom od nastanka prevarnih radnji jeste i to koje firme treba da dostave finansijske podatke regulatornim agencijama. Poznato je da za mnoge privatne firme širom sveta nije ustanovljena zakonska obaveza da prosleđuju finansijske podatke regulatornim agencijama (npr. Komisija za hartije od vrednosti u Sjedinjenim Državama / Securities Exchange Commission – SEC). Stoga, kada se razmatraju etička pitanja, bitno je pažljivo pratiti firme prema pravnoj formi organizovanja. Primera radi, neke od studija pokazale su da su preduzetnici generalno više etični nego menadžeri javnih preduzeća (public companies).^{42,43}

Kada je reč o Srbiji, Zakonom o računovodstvu⁴⁴ obuhvaćen je privredni pristup koji je vezan za računovodstvena pitanja tj. finansijske podatke (finansijsko izveštavanje). Prema članu 57, „novčanom kaznom od 100.000 do 3.000.000 dinara kazniće se za privredni prestup pravno lice ako: vrši obradu podataka na računaru, a ne obezbedi računovodstveni softver koji omogućava funkcionisanje sistema internih računovodstvenih kontrola i onemogućava brisanje proknjiženih poslovnih promena (član 8 stav 4); ne sastavlja i ne prikazuje finansijske izveštaje u skladu sa ovim zakonom (čl. 23–26.); 18) ne sastavlja finansijske izveštaje u skladu sa ovim zakonom (čl. 29 i 31); ne izvrši reviziju finansijskih izveštaja (član 33). Takođe, za radnje iz stava 1 ovog člana kazniće se za privredni prestup i odgovorno lice u pravnom licu, novčanom kaznom od 20.000 do 150.000 dinara“.

Imajući u vidu prošle izmene Krivičnog zakona koje se odnose na poresku utaju, „predviđeno je da se utaja poreza tretira kao krivično delo u slučaju da obveznik izbegava da plati ili obračuna porez u iznosu od milion dinara, a ukoliko je utaja do milion dinara, onda se smatra privrednim prestupom ili prekršajem“.⁴⁵ Postavlja se pitanje da li su zaprećene kazne jaka prevencija. Odgovor na to pitanje zahteva opsežno istraživanje na osnovu podataka iz različitih agencija, službi i ustanova.

---

⁴⁰ PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey, 2020, <https://www.global-screeningsolutions.com/industries/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020>, pristupljeno 11. 12. 2023.

⁴¹ Current fraud statistics, Business Fraud Prevention, Inc. (BFP), <https://businessfraudprevention.org/about-us/>, 2002, pristupljeno 14. 12. 2023.

⁴² Elisabeth Teal, Archie Carroll, „Moral reasoning skills: Are entrepreneurs different?“, *Journal of Business Ethics*, 19/1999, str. 229-240.

⁴³ Branko Bucar, Rober Hisrich, „Ethics of business managers vs. Entrepreneurs“, *Journal of developmental entrepreneurship*, 6/2001, str. 59-83.

⁴⁴ Zakon o računovodstvu, *Službeni glasnik RS*, 73/2019 i 44/2021, čl. 57.

⁴⁵ Zakon o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

V. Uloga računovodstvenog forenzičara u krivičnom pravosuđu i građanskim parnicama

Upravljaajući biznisom, menadžeri su često u situaciji da shvate kolike su potencijalne opasnosti povezane s prevarnim aktivnostima. Međutim, postoje praktični koraci koji se mogu preduzeti radi zaštite sopstvenog poslovanja od finansijskih malverzacija. Uključivanje stručnjaka iz oblasti forenzičkog računovodstva ključno je za otkrivanje eventualnih finansijskih zloupotreba i prevara. Forenzičko računovodstvo kao grana računovodstva bavi se detaljnim istraživanjem i analizom finansijskih informacija radi otkrivanja prevara ili finansijskih manipulacija. Forenzičke računovođe često se angažuju za pripremu za sudske sporove u slučajevima koji uključuju *divorces, embezzlement, fraud, skimming, insurance*, nesolventnost, i druge oblike finansijskih prevara.

Pored tradicionalnih računovodstvenih tehnika, forenzičke računovođe primenjuju raznovrsne vrste alata i softvere za istraživanje i analizu finansijskih podataka. Taj alat obuhvata softvere za analizu podataka, kompjuterski forenzički alat, softvere za rudarenje podataka i prediktivnu analitiku. Rezultat rada forenzičkih računovođa su forenzički izveštaji koji se koriste od strane naručioca forenzičko-računovodstvene analize. U okviru tih izveštaja prikazuju se njihovi nalazi, uključujući prirodu zloupotrebe i prevare, pojedince koji su uključeni i finansijski uticaj. Prevarne radnje potrebno je specifikovati i prema delatnosti u kojoj su nastale. Naime, potrebno je da finansijski forenzičar u dovoljnoj meri poznaje delatnost u kojoj je nastala neka korporativna prevara. Konačno, finansijski forenzičari mogu biti pozvani da pruže ekspertsko svedočenje pred sudom, prezentujući svoje zaključke i objašnjavajući kompleksne finansijske teme kako bi podržali pravni proces. Veliki broj finansijskih forenzičara ima iskustvo *in testifying as expert witnesses* za razne finansijske slučajeve u oblasti bankarstva, osiguranja, poreske problematike, i mnogih drugih.

Poslednjih godina komplikovana priroda moderne prevare pokrenula je rast forenzičkog računovodstva, oblasti koja se često pominje kao istražna. Tri oblasti forenzičkog računovodstva vezuju se za praksu: kao što je već pomenuto, podrška u sudskim sporovima, svedočenje veštaka i najzad, revizija prevare. Forenzičke računovođe danas imaju veoma značajnu ulogu u krivičnom pravosuđu i građanskim parnicama i stoga je važno uspostaviti adekvatnu vezu sa praksom.⁴⁶ Advokati najčešće koriste forenzičke računovođe u slučajevima koji uključuju finansijske izveštaje, ekonomske štete i prevare.⁴⁷ Rešavanje složenih slučajeva finansijskih prevara ili drugih nezakonitih aktivnosti zahteva interdisciplinarna znanja od računovodstvenih forenzičara

---

⁴⁶ Snežana Knežević, Stefan Milojević, Marko Špiler, „Edukacija o forenzičkom računovodstvu i veza sa praksom“, *Revizor*, 95-96/2021, str. 35–49.

⁴⁷ Charles Davis, Ramona Farrell, Suzanne Ogilby, *Characteristics and skills of the Forensic Accountant*, American Institute of Certified Public Accountants, 2010, str. 11–26.

koji finansijska i nefinansijska merenja, analize i ekonomske koncepte pretvaraju u materijal koji drugi sa manje iskustva i znanja mogu razumeti.⁴⁸

Standard SAS 99 (zamena za SAS 82) ne zahteva korišćenje forenzičkih stručnjaka, ali preporučuje razmišljanje, povećan profesionalni skepticizam i nepredvidive testove revizije.⁴⁹ Inače, SAS 99 definiše prevaru kao „namerni čin koji dovodi do značajnog pogrešnog prikazivanja u finansijskim izveštajima koji su predmet revizije“. Sertifikovane forenzičke računovođe će i dalje biti tražene da dopune napore internih i eksternih revizora u identifikovanju prevara. Zbog multidisciplinarnosti i tehnički intenzivne prirode profesije, forenzičke računovođe su u značajnoj opasnosti da pomešaju etiku sa poštovanjem zakona.⁵⁰

Od forenzičkog računovođe kao profesionalca očekuje se da postupa etički i u javnom interesu. Uloga računovodstvenog forenzičara u krivičnim postupcima sve je važnija, različite su uloge koje on može da ima – finansijski forenzičar, veštak, svedok i stručni savetnik. Važno je istaći i činjenicu „da je Zakonikom o krivičnom postupku definisana uloga stručnog savetnika okrivljenog ili oštećenog kao tužioca, ali ne i finansijskog forenzičara, koji je stručni asistent tužioca“.⁵¹ Naime, na glavnom pretresu, računovodstveni forenzičar kao sudski veštak može da se pojavi i u ulozi svedoka. Veština objektivnog komuniciranja o kompleksnim pitanjima ključna je veština za stručnjake u oblasti forenzičkog računovodstva u sudskom postupku.⁵²

VI. Prevare u osiguranju

Nemoguće je osigurati efikasno funkcionisanje osiguravajućih društava i održavanje adekvatnog nivoa njihove finansijske stabilnosti bez uspostavljanja i sprovođenja delotvornog sistema za otkrivanje i suzbijanje prevara u osiguranju. Takve prevare imaju negativne posledice ne samo za same kompanije već i za njihove klijente, druge ugovorne strane i tržište osiguranja u celosti, pa čak i za državu. Prevare u osiguranju su sve veći problem s velikim finansijskim i društvenim uticajem. Neprekidna pojava prevara, ukoliko se ne kontroliše, ozbiljno će uticati na likvidnost osiguravajućih kuća, što će dalje imati negativan uticaj na njihove finansijske performanse.

---

⁴⁸ James DiGabriele, Lester Heitger, Richard Riley, Jr., „A synthesis of non-fraud forensic accounting research“, *Journal of Forensic Accounting Research*, 5/2020, str. 257–277.

⁴⁹ Statement on Auditing Standards – 99 (SAS 99), Auditing Standards Board of the American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), October 2002.

⁵⁰ Bryan Howieson, „What is the ‘good’ forensic accountant? A virtue ethics perspective“, *Pacific Accounting Review*, 2/2018, str. 155–167.

⁵¹ Bojan Janković, Snežana Knežević, Stefan Milojević, „Uloga računovodstvenog forenzičara u krivičnom postupku“, *Revizor*, 101/2023, str. 6.

⁵² Madeline Ann Domino, Matthew Stradiot, Mariah Webinger, „Factors which may bias judges decisions to exclude accounting expert witnesses testimony“, *Accounting Research Journal*, 28/2015, str. 59–77.

Generalno, prevare u osiguranju mogu se podeliti u tri kategorije, koje se odnose na počinioca (insajder ili autsajder), fazu prevare (ugovaranje ili potraživanje) i prirodu prevare (meko ili tvrdo).⁵³ Prevara insajdera je daleko najrasprostranjenija vrsta prevare, a kada je reč o Sjedinjenim Američkim Državama, preusmeravanje premija je najčešći tip prevare u osiguranju. Zanimljivo je istaći da je veća verovatnoća da će osiguravajuće kuće biti prevarene od strane svojih zaposlenih ili poslovnih insajdera nego od strane sopstvenih klijenata.

Poseban izazov predstavljaju finansijske usluge kojima se obezbeđuje osiguranje od potencijalnih životnih ili tržišnih događaja u relativno dalekoj budućnosti, kao što su planovi penzijske štednje ili životnog osiguranja. Budući da koristi od takvih usluga postaju jasne tek nakon dugog vremenskog raspona od nastanka same transakcije, procena njihove korisnosti za kupca uključuje mnogo spekulacija. Prodavci često koriste obmanjujuće promotivne materijale, taktike prodaje pod pritiskom i nedovoljno tačne ili sugestivne izjave kako bi prenaglasili povoljne scenarije, dok minimizuju one koji su manje korisni za kupce. U mnogim slučajevima, prodajni agenti ne istražuju dovoljno profil rizika klijenta, ne uspevaju adekvatno objasniti rizike, pružaju previše optimistične projekcije budućeg učinka ili netransparentno iznose naknade i provizije. S druge strane, moguć je scenario u kome i strane kojima je potrebno osiguranje pogrešno prikazuju pravo stanje stvari kako bi ostvarile bolje uslove za sticanje polise osiguranja.⁵⁴

Načelno, prema dosadašnjim istraživanjima, postoje dve vrste prevara u osiguranju: oportunistička prevara u osiguranju i planirana prevara u osiguranju, pri čemu su učestalije oportunističke prevare.⁵⁵ Oportunistička prevara u osiguranju odnosi se na *post hoc* spoznaju pojedinca da se osigurani slučaj može iskoristiti za ličnu korist pružanjem lažnih informacija ili preuveličavanjem legitimnog potraživanja. Planirana prevara u osiguranju odnosi se na namerni pokušaj da se izmisli rizični događaj koji bi bio pokriven polisom osiguranja.⁵⁶

Računovodstvene prevare u osiguranju obuhvataju manipulativne prakse osiguravača, osiguranika ili drugih zainteresovanih strana koje se koriste radi sticanja nezakonite koristi manipulacijom finansijskim podacima. Takve prevare uključuju manipulaciju rezervama, obmanu u reosiguranju, nedovoljno prijavljene štete i generisanje fiktivnih polisa osiguranja. Te prevare u osiguranju izazivaju sve veću zabrinutost, jer ugrožavaju pouzdanost finansijskog izveštavanja i poverenje u finansijski sektor, što u krajnoj liniji negativno utiče na poverenje investitora, kreditora i drugih interesnih

---

⁵³ Insurance fraud: issues and challenges, *The International Association for the Study of Insurance Economics*, 2014.

⁵⁴ Arjan Reurink, „Financial Fraud: A Literature Review”, *Contemporary Topics in Finance*, 2019, pp. 79–115.

⁵⁵ Sharison Tennyson, „Insurance experience and consumers' attitudes toward insurance fraud”, *Journal of Insurance Regulation*, 2/2002, str. 35–56.

⁵⁶ Richard A. Derrig, Valerie Zicko, „Prosecuting insurance fraud – a case study of the Massachusetts experience in the 1990s”, *Risk Management and Insurance Review*, 2/2002, str. 77–104.

grupa. Međunarodni standard finansijskog izveštavanja 17 – Ugovori o osiguranju (MSFI 17) predstavlja važan korak u borbi protiv tih prevara u delatnosti osiguranja. Taj standard uključuje zahteve vezane za transparentno izveštavanje o finansijskoj poziciji i riziku kompanije i zahteva značajnu promenu računovodstva osiguravača.

Unapređenje mera za merenje, otkrivanje i sprečavanje prevara u osiguranju postiže se kroz primenu statističkih modela i inteligentnih tehnologija na obimne baze podataka, kako bi se osigurala efikasna identifikacija prevarnih aktivnosti. Takođe, strateška analiza se primenjuje na situacije vezane za imovinsko osiguranje, odgovornost i zdravstveno osiguranje.⁵⁷ U tom kontekstu, značajno je pomenuti i važnu ulogu koju imaju interna revizija i interna kontrola, kao dva stuba za efikasno upravljanje rizikom od nastanka zloupotreba i prevara u osiguravajućim kućama.

VI. Zaključak

Etičko finansijsko izveštavanje i računovodstvena praksa od vitalnog su značaja jer odgovaraju osnovnim potrebama javnosti i zaposlenih. Oni grade kredibilitet poverenja među njima. Etika u računovodstvu postoji kako bi zaštitila javnost od neetičkih postupaka korporacija. Preduzeća imaju etičku i pravnu odgovornost u vezi s finansijskim upravljanjem. Nažalost, pojedine računovođe ponekad prikrivaju ili manipulišu informacijama. Većina računovodstvenih skandala nastaje upravo zbog lažnog finansijskog izveštavanja, kada rukovodstvo kompanije u finansijskim izveštajima prikazuje netačne podatke.

Prevara ima štetan i dalekosežan uticaj, koji se proteže na milione pojedinaca, kompanija i njihovih klijenata prodirući kroz različite delatnosti, a od negativnih posledica se u mnogim situacijama navedene strane teško oporavljaju. Pogrešno finansijsko predstavljanje u finansijskom računovodstvu, i za eksterni i interni nivo, može imati neželjene uticaje na integritet i tačnost finansijskog izveštavanja organizacije i njenog celokupnog korporativnog imidža.

Uočava se da veliki broj studija iz oblasti upravljanja rizikom od nastanka prevarnih radnji daje presek stanja, mnoge su metodološki slabe i, uglavnom pružaju samo ograničene informacije o efikasnosti ili troškovima mera koje se sprovode protiv prevara. Kada je reč o osiguranju, to je još izraženije. U tom kontekstu se ističe potreba da se intenziviraju oštija istraživanja u ovoj oblasti. Dalje, sprečavanjem prevarnih radnji u realnom ambijentu povećava se vrednost usluge računovodstvene profesije.

Potrebno je dalje jačati sisteme interne kontrole i etičke politike koji će obeshrabriti prevaru i smanjiti njenu pojavu u kompanijama. U mnogim slučajevima finansijskog kriminala, računovodstveni forenzičari rade zajedno s istražiteljima, advokatima i sudskim organima, kako bi obezbedili relevantne podatke i analize

---

⁵⁷ Richard Derrig, „Insurance fraud“, *Journal of Risk and Insurance*, 3/2002, str. 271–287.

koje podržavaju krivični postupak. Njihov doprinos može biti ključan za donošenje pravednih presuda. Pored toga, potrebno je pažljivo sagledati i evaluirati kvalifikacije veštaka kada su u pitanju nove tehnologije, uz napomenu da tradicionalne tehnike forenzičkog računovodstva mogu biti korišćene kao provere razumnosti u odnosu na ishode dobijene veštačkom inteligencijom (tj. mašinskim učenjem), a očekuje se da će tako biti i u praksi. Stoga, ako se uspostavi licenciranje stručnjaka u oblasti forenzičkog računovodstva u Srbiji, ovo je jedno od važnijih pitanja.

Prevarne aktivnosti u osiguranju uzrokuju stvarne gubitke za osiguravajuće kuće, ali takođe značajno utiču i na potrošače, budući da se troškovi otkrivanja prevara i očekivanih gubitaka prenose preko premija osiguranja. Stoga, važno je uvesti adekvatne kontrolne mehanizme i obezbediti poštovanje procedura u organizacijama koje se bave osiguranjem.

Literatura

- Abdoulaye N'Guilla Sow, Rohaida Basiruddin, Siti Zaleha, Abdul Rasid, Maizaitulaidawati Md Husin, „Understanding fraud in Malaysian SMEs“, *Journal of Financial Crime*, 25/2018, str. 870-881.
- Mitrović, A., Knežević, S., Milašinović, M., „The importance of ethics in the auditing profession in contemporary business“, *Revizor*, 97-98/2022, str. 73-79.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), Consideration of Internal Control in a Financial Statement Audit: An Amendment to Statement on Auditing Standards No. 55. Statement on Auditing Standard (SAS) No. 78, New York, NY, AICPA, 1997.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), Performing Audit Procedures in Response to Assessed Risks and Evaluating the Audit Evidence Obtained. Statement on Auditing Standard (SAS) No. 110, New York, NY, AICPA, 2006.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), The Auditor's Considerations of Internal Control Structure in the Financial Statement Audit. Statement on Auditing Standard (SAS) No. 55, New York, NY, AICPA, 1998.
- April Knill, „The value of country-level perceived ethics to entrepreneurs around the world“, *The European Journal of Finance*, 18/2012, str. 209–237.
- Arjan Reurink, „Financial Fraud: A Literature Review“, *Contemporary Topics in Finance*, 2019, str. 79–115.
- Janković, B., Knežević, S., Milojević, S., „Uloga računovodstvenog forenzičara u krivičnom postupku“, *Revizor*, 101/2023, str. 1–9.
- Branko B., Rober Hisrich, „Ethics of business managers vs. Entrepreneurs“, *Journal of developmental entrepreneurship*, 6/2001, str. 59-83.

- Brian Mayhew, Pamela Murphy, „The impact of ethics education on reporting behavior“, *Journal of Business Ethics*, 86/2009, str. 397–416.
- Bryan Howieson, „What is the ‘good’ forensic accountant? A virtue ethics perspective“, *Pacific Accounting Review*, 2/2018, str. 155–167.
- Charles Davis, Ramona Farrell, Suzanne Ogilby, *Characteristics and skills of the Forensic Accountant*, American Institute of Certified Public Accountants, 2010, str. 11–26.
- Current fraud statistics, Business Fraud Prevention, Inc. (BFP). <https://businessfraudprevention.org/about-us/>, 2022, pristupljeno 14. 12. 2023.
- Dave Arman, „A refresher on fraud and the responsibility for its detection“, *Journal of Accountancy*, 2023, September 14, AICPA & CIMA, str. 1.
- Domenico Campa, Alberto Quagli, Paola Ramassa, „The roles and interplay of enforcers and auditors in the context of accounting fraud: a review of the accounting literature“, *Journal of Accounting Literature*, 2023.
- Donald Cressey, *Other People’s Money*, Montclair, NJ, Patterson Smith, 1953.
- Elisabeth Teal, Archie Carroll, „Moral reasoning skills: Are entrepreneurs different?“, *Journal of Business Ethics*, 19/1999, str. 229–240.
- G. J. Rossouw, „Business ethics and corporate governance: A global survey“. *Business & Society*, 44/2005, str. 32–39.
- Hafiza Aishah Hashim, Zalailah Salleh, Izzati Shuhaimi, Nurul Ain Najwa Ismail, „The risk of financial fraud: a management perspective“, *Journal of Financial Crime*, 27/2020, str. 1143–1159.
- Ibrahim Badawi, „Motives and consequences of fraudulent financial reporting“, in 17th annual convention of the Global Awareness Society International, 2008, May, str. 110–123.
- Insurance fraud: issues and challenges, *The International Association for the Study of Insurance Economics*, 2014.
- Mate Ćerdić, I., Knežević, G., „Ethical dilemma: A pathway to fraud or not?“, *The European Journal of Applied Economics*, 20/2023, str. 79–92.
- James DiGabriele, Lester Heitger, Richard Riley, Jr., „A synthesis of non-fraud forensic accounting research“, *Journal of Forensic Accounting Research*, 5/2020, str. 257–277.
- Jeanette Van Akkeren, Sherrena Buckby, Julie-Anne Tarr, „Forensic accounting: Professional regulation of a multi-disciplinary field“. *Australian Business Law Review*, 44/2016, str. 204–215.
- Kimberly Henry, Brittany Dodson, „Ethical Education and its Effect on Accounting Fraud“, Working Paper, Christopher Newport University, 2009.
- Krivični zakonik, *Sl. glasnik RS*, br. 73/2019 i 44/2021.
- Lawrence Kalbers, „Fraudulent financial reporting, corporate governance and ethics: 1987–2007“, *Review of Accounting and Finance*, 8/2009, str. 187–209.

- Madeline Ann Domino, Matthew Stradiot, Mariah Webinger, „Factors which may bias judges’ decisions to exclude accounting expert witnesses testimony“, *Accounting Research Journal*, 28/2015, str. 59–77.
- Milašinović, M., Knežević, S., Mitrović, A., „The significance of audit and audit opinions in the contemporary environment“, *Revizor*, 97-98/2022, str. 21–31.
- Md. Abdul Baten, „Conceptual study of fraud and the accounting system“, *International Journal of Multidisciplinary Education and Research*, 6/2018, str. 1–5.
- Michael Ettredge, Susan Scholz, Kevin Smith, Lili Sun, „How do restatements begin? Evidence of earnings management preceding restated financial reports“, *Journal of Business Finance & Accounting*, 37/2010, str. 332–355.
- Michael Fung, „Cumulative prospect theory and managerial incentives for fraudulent financial reporting“, *Contemporary Accounting Research*, 32/2015, pp. 55–75.
- Michael Ramos, Anita Lyons, „Considering fraud in a financial statement audit: practical guidance for applying SAS no. 82“, *Guides, Handbooks and Manuals (33)*, University of Mississippi, 1997.
- Ilić M., Anđelić, S., „The role of computerized accounting information system in detecting accounting errors and accounting fraud“, *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 8/2017, str. 17–30.
- Sretić, M., Mirčetić, V., Maksimović, M., Karabašević, D., „The impact of ethical internal communication on opinion of public menu“, *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 10/2019, str. 43–51.
- Milošević, M., Stojiljković, M., Raičević, J., Milojević, S., „Obrazovanje i obuka u oblasti strateškog finansijskog menadžmenta i kontrole: u kom pravcu bi trebalo da idemo?“, *Revizor*, 102-103/2023, str. 25–36.
- Norazida Mohamed, Moorison Handley-Schachelor, „Financial statement fraud risk mechanisms and strategies: the case studies of Malaysian commercial companies“, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 145/2014, str. 321–329.
- Philip Law, „Corporate governance and no fraud occurrence in organizations: Hong Kong evidence“, *Journal of Business and Industrial Marketing*, 6/2011, str. 501–518.
- PwC’s Global Economic Crime and Fraud Survey 2022: Protecting the perimeter: A new frontier of platform fraud, <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html>, pristupljeno 11. 12. 2023.
- PwC’s Global Economic Crime and Fraud Survey. 2020. <https://www.global-screeningsolutions.com/industries/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020>, pristupljeno 11. 12. 2023.

- Redovni godišnji finansijski izveštaj, <https://www.paragraf.rs/baza-znanja/knjigovodstvo/redovni-godisnji-finansijski-izvestaj-2021-apr.html>, pristupljeno 24. 1. 2024.
- Richard A. Derrig, Valerie Zicko, „Prosecuting insurance fraud – a case study of the Massachusetts experience in the 1990s“, *Risk Management and Insurance Review*, 2/2002, str. 77–104.
- Robert Cressy, Douglas Cumming, Christine Mallin, „Entrepreneurship, governance and ethics“, *Entrepreneurship, Governance and Ethics*, 2/2010, str. 117–120.
- Sharison Tennyson, „Insurance experience and consumers’ attitudes toward insurance fraud“, *Journal of Insurance Regulation*, 2/2002, str. 35–56.
- Knežević, S., Milojević, S., Špiler, M., „Edukacija o forenzičkom računovodstvu i veza s praksom“, *Revizor*, 95-96/2021, str. 35–49.
- Statement on Auditing Standards – 99 (SAS 99), Auditing Standards Board of the American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), October 2002.
- U.S. House of Representatives, The Sarbanes-Oxley Act of 2002, *Public Law*, 107–204 [H. R. 3763]. Washington, DC: GPO, 2002.
- Mirković, M., Perić, G., Jokić, A., „Possibilities for corporate governance in public enterprises in Serbia“, *BizInfo (Blace) Journal of Economics, Management and Informatics*, 1/2010, str. 23–29.
- Van Wyk, *Fraud risk assessment: a conceptual framework for internal auditors to detect financial statement fraud*, USA, Institute of Research Engineers and Doctors, 2015.
- *Webster’s Dictionary*, 1828, <https://webstersdictionary1828.com/Dictionary/fraud>, pristupljeno 5. 1. 2024.
- Yuping Zhao, Jean Bedard, Rani Hoitash, „SOX 404, auditor effort, and the prevention of financial report misstatements“, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 36/2017, str. 151–177.
- Zabihollah Rezaee, James Burton, „Forensic accounting education: insights from academicians and certified fraud examiner practitioners“, *Managerial Auditing Journal*, 12/1997, str. 479–489.
- Zakon o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Zakon o računovodstvu, *Službeni glasnik RS*, 73/2019 i 44/2021, čl. 57.